

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження
Ратушинського Назара Володимировича на тему:
«АРХІТЕКТУРА ПАСАЖІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ МІСТА ЛЬВОВА»
представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури за спеціальністю
18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Актуальність теми дослідження.

Практика вивчення архітектури Львова свідчить про те, що однією з недостатньо висвітлених її проблем є проблема детального вивчення, збереження, а в подальшому, реконструкції та відтворення історичних пасажів центральної частини міста. Пасажі, як нові види торгових просторів, з'явилися в місті в середині XIX століття і стали новими громадськими та культурними осередками міста. Історично в місті функціонувало 19 пасажів, частина з яких були торговими вулицями з контрольованими входами-заїздами. Класичними пасажами зі сформованим покриттям над галереями були лише пасаж Міколяша, Марійський пасаж та базар Гредтів.

Загалом у Львові переважали внутрішньо-квартальні пасажі – як торгові галереї з крамницями обабіч, що зазвичай мали два виходи на суміжні вулиці. Станом на сьогодні більшість пажів стали звичайними внутрішньо-квартальними просторами, а інформації щодо їх розміщення, вигляду та специфіки функціонування є недостатньо. Відновлення пасажів в центрі міста запустило б процес ревіталізації середовища, сприяло покращенню технічного стану довколишніх будинків, появі нових креативних просторів та відновлення втрачених культурних осередків міста.

Для фахової реставрації, реконструкції чи відтворення таких об'єктів необхідно розробити чітку методiku реставрації та адаптації історичних пасажів у відповідності до сучасних функціональних потреб. Тому визначення основних принципів архітектурно-планувальної організації пасажів Львова, їх композиційних характеристик, функціональних особливостей має не тільки історичне, але й вагомим практичне значення. Пасажі як історична форма організації торгової функції можуть стати засобом вирішення функціонально-транспортних проблем центру великого міста. При належному висвітленні проблематики і розробленні концепції розвитку даних просторів можна суттєво підвищити якість середовища центру міста.

Цінною є зібрана у дослідженні значна база іконографічних та архівних матеріалів, які в майбутньому можуть стати джерельною базою для реабілітації внутрішньо-квартальних просторів у місці локалізації пасажів. Ці матеріали також можуть бути використані у методичних вказівках з проектування, реконструкції та відтворення пасажів у сформованому середовищі центру.

Наукова новизна і практичне значення.

У дисертаційній роботі автором вперше досліджено історію розвитку пасажів як архітектурно-функціональних елементів центрів міст, визначено основні історичні функціонально-просторові типи пасажів та їх композиційно-планувальні принципи організації, зазначено принципи функціонального та архітектурно-планувального відтворення, адаптації та побудови пасажів у структурі центрів великих міст, розроблено рекомендації з проектування та реставрації пасажів в умовах історично сформованого середовища центрів міст. Доповнено існуючу інформацію про еволюційний розвиток пасажів, наявну типологію, особливості критеріїв щодо відтворення та адаптації пасажів.

Отримані результати мають практичне значення для відтворення та пристосування пасажів на місцях їх історичного розміщення. Особливості планувальної організації пасажів та їх просторове вирішення можуть бути враховані для створення рекомендацій з проектування чи пристосування пасажів в умовах історично сформованого середовища центрів міст. В системі історико-архітектурної освіти доповнено інформацію про трансформування міського середовища Львова другої половини ХІХ – початку ХХ ст. даними про об'ємно-планувальні та технологічні особливості розвитку громадських і торгових просторів, частиною яких були пасажі. Дані дисертації також можуть бути використані при викладанні дисциплін спеціальності 191 «Архітектура та містобудування»: «Реставрація та реконструкція пам'яток архітектури», «Містобудівне проектування», «Архітектурне проектування».

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів із висновками до кожного з них та загальних висновків, списку використаних джерел і додатків з ілюстративним матеріалом. Загальний обсяг дисертації – 236 сторінок, у тому числі 165 сторінок основного тексту, 17 сторінок з ключовими таблицями та схемами, 37 сторінок з ключовими ілюстраціями, 13 сторінок списку використаних джерел із 163 позицій та 4 сторінки з переліком апробацій та впроваджень.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, межі дослідження, обґрунтовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. Подано інформацію про апробацію результатів досліджень, а також про публікації з вибраної теми.

В розділі 1 «**Передумови виникнення та розвиток пасажів як архітектурно-містобудівних об'єктів міського центру**» розглянуто передумови формування даного архітектурного типу будівель, історичні етапи розвитку та становлення пасажів, роз'яснено певні термінологічні відмінності між назвами об'єктів у різних країнах і проаналізовано причини занепаду даного типу споруд. Автором детально проаналізовано історичні та функціонально-типологічні видозміни в розвитку європейських пасажів. В цілому, згідно проаналізованих джерел інформації, було виділено наступні ключові особливості формування і розвитку пасажів: перші пасажі були продуктами реконструкції внутрішньодворових просторів, еволюція пішохідних торгових вулиць призвела до формування пасажів без сформованого покриття транзитного простору, розміщення пасажів напряду залежало від інтенсивності вулиць, між якими ті розміщувались, поява класичних пасажів забезпечила кращий рівень комфорту та безпеки і спричинила насичення простору іншими громадськими об'єктами. В кінці ХІХ ст. пасажі асоціюються з новим символом міст – Мілана, Неаполя, Брюсселя.

В розділі 2 «**Теоретично-методичні засади дослідження пасажів міста Львова**» були проаналізовані існуючі методики досліджень, на основі яких розроблено комплексну модель дослідження пасажів та їх взаємозв'язок з простором міста. У роботі використовувалися як загальнонаукові методи дослідження: теоретичні (термінологічний, історичний, когнітивний та системний принципи) та емпіричні (функціональний, структурний, принцип обстеження, моделювання, аналізу, та абстрагування), так і спеціальні професійні методи дослідження архітектурних об'єктів. Варто зазначити, що для вирішення поставлених задач і аналізу здобутої інформації в дослідженнях пасажів більшість ключових висновків зроблено, спираючись на емпіричні методи. Загалом об'єктами дослідження були 19 пасажів в м. Львові, також додатково проаналізовано 21 пасаж в різних містах України та 137 в містах Європи. Використання функціонального аналізу дозволило встановити особливості функціональної структури пасажів, структурний аналіз застосовано під час аналізу зв'язків «місто-пасаж», де з'ясовується вплив міського середовища на розвиток пасажу та «пасаж-будівлі» – вплив функції пасажу на організацію функціонування будівель довкола. Методами композиційного аналізу виявлено основні принципи та засади організації внутрішнього візуального середовища пасажів, динаміку зміни та еволюційність, а також технологічну наповненість та інноваційність. Методи архітектурно-планувального аналізу застосовувалися для розробки типологічних моделей пасажів (за типом організації, розташуванням, планувальною структурою, конструкціями покриття пасажів, та ін.), а також для визначення суперечностей в існуючих висновках різних дослідників.

В розділі 3 «Аналіз архітектурно-планувальної структури та функціональних особливостей пасажів Львова» розглянуто основні шляхи поширення будівництва пасажів на території сучасної України. Будівництво пасажів на території сучасної України прийшло транзитом з Парижу через Брюссель і Прагу до Львова, коли в першій третині ХІХ століття швейцарець Доменіко Андреоллі відкриває пасаж Андреоллі – перший пасаж на території Центрально-Східної Європи. Другий шлях будівництва торгових пасажів – це поширення популярних ідей східних ринків – будівництва торгових рядів, які пізніше трансформувалися в торгові пасажі чи галереї. Передумовами виникнення пасажів у Львові, служили соціальні чинники (демографічний вибух в кінці ХІХ ст., початок активної міграції населення), економічний розвиток міста та урбаністичні фактори.

Автором зазначено, що система міських пасажів Львова остаточно сформувалася до 1925 року, коли було закінчено всі оздоблювальні роботи в Марійському пасажі. Історично в місті було 19 пасажів, які утворили ряд груп. Найстаріші пасажи розміщувалися в старому місті в мурах та створювали разом з серед ринковими торговими вулицями мережу пасажів. Друга група – пасажі в новому міському центрі, розміщеному на бульварному кільці. Ще група, що розміщувалась посеред однієї із єврейських ділянок міста та поблизу промислового осередку міста – газовні. Четверта група пасажів розміщувалась в районі Новий Світ, в безпосередній близькості від костелу св. Ельжбети та головного залізничного вокзалу, як нового осередку міської культури. П'ята група пасажів була утворена в Жовківському передмісті на місці розвитку найбільших міських мануфактур. Звертаючи увагу на історичну схему розміщення пасажів, можна зауважити, що більшість з них утворили своєрідні просторові системи і візуально поєднувалися (Ринкові пасажі; пасажі на бульварному кільці; пасажі в Жовківському передмісті й районі Нового Світу) на просторовому та композиційному рівнях.

Як і в більшості європейських міст частка історичних пасажів на початку ХХ століття та на початку ХХІ ст. суттєво зменшилась, у Львові, з 19 історичних пасажів, зараз в тій чи іншій мірі функціонують лише 6.

В розділі 4 «Композиційні та функціонально-планувальні характеристики пасажів, їх архітектурна специфіка та зв'язки з просторовою структурою центру міста» розглянуто типи функціонально-планувальної структури історичних пасажів, зв'язок конструктивної схеми з функціональним і предметним наповненням простору, впровадженням основних технічних новинок у структуру пасажу та оформленням візуальної реклами в його архітектурно-просторовому середовищі. Зазначено, що основними формотворчими елементами пасажів є архітектурно-композиційна модель простору (планувальні особливості),

функціонально-просторовий остов (загальна модель транзитного ядра) та інженерна забезпеченість (технологічне оснащення простору).

Чинниками інтеграції внутрішнього простору пасажу і міського середовища є осі прилеглих вулиць, але додаткові комунікації відносно незалежні від середовища. Одним з найважливіших елементів формування внутрішнього середовища пасажу визначено тип центрального комунікаційного простору. Аналіз різних форм взаємодії внутрішніх і зовнішніх просторів дозволяє виявити закономірності і межі їх взаємовпливу, конкретизувати композиційні особливості пасажів в цілому. Поєднання композиції інтер'єрів і зовнішньої побудови середовища повинно створювати єдиний ансамбль. Параметри торгово-пішохідної зони пасажів обумовлені наступними композиційними засобами: масштабом і текстурою. Декоративне оздоблення внутрішнього середовища пасажів могло розвиватися, підтримуючи стилістику будівлі в цілому (прикладом можуть бути відкриті пасажі, торгові двори, внутрішньо кварталні торгові провулки, звичайні міські пасажі, які не мали значної мистецької цінності інтер'єрів) чи започатковуючи незалежну стилістику вирішення внутрішнього простору, яка побудована на підкресленні просторових особливостей внутрішньої структури пасажу (класичні).

Існували також пасажі із специфічним стильовим вирішенням як внутрішнього, так і зовнішнього вигляду – новоспроектвані пасажі, які впливали на міське середовище.

В розділі 5 «**Засади відновлення та розвитку пасажів в середовищі історичного центру міста Львова**». Формування міських пішохідних зон і вулиць є важливою складовою частиною створення комфортного і сприятливого для людини міського середовища в історичному центрі. Поява додаткових громадських локацій шляхом реабілітації внутрішньо-дворових просторів і відтворення там історичних пасажів дозволить перенаправити частину людських потоків з найбільш завантажених вулиць на суміжні (з меншою інтенсивністю руху), збільшить додану вартість містобудівних комплексів, покращить в цілому технічний стан будівель та візуальну привабливість середовища.

Розвиток та відновлення будь-яких об'єктів громадського призначення в першу чергу повинен спиратися на існуючий або перспективний людський потенціал. Виходячи із цільності забудови кварталів в центрі історичного міста, питання відбудови, реконструкції чи будівництва пасажів повинні враховувати наступні чинники: виявлення цінності архітектурного, історичного та просторового середовища і створення відповідної концепції його гармонійного розвитку; обґрунтування доцільності розміщення пасажів в середовищі міського центру, оцінка транспортного сполучення та визначення додаткового навантаження на транспортну мережу; повернення притаманних історичних функцій будівлям та

розробки технологічної моделі обслуговування пасажів, яка б не створювала додаткових незручностей у функціонуванні кварталів.

Розвиток пасажів та відтворення втрачених, сприятиме кращому функціонуванню самих будівель, адже поява торгово-відпочинкової функції на першому-другому поверхах не суперечитиме притаманним функціям будівель, що згідно з пам'ятко охоронними заходами забезпечуватимуть традиційний характер використання об'єктів, на відміну від комплексного підходу перебудови будівель чи кварталів під монопростори. Основними факторами для відновлення, реставрації чи адаптації пасажів є історична цінність, функціонально-просторова відповідність середовища, системний підхід при ревіталізації простору та економічна доцільність.

В загальних висновках сформульовано основні наукові результати поданого на рецензію дослідження.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях та авторефераті. Основний зміст та висновки дисертації були висвітлені у 9 наукових публікаціях автора, в яких повністю відображені основні результати дисертації, з них 4 статті в наукових фахових виданнях України та 1 стаття у науковому періодичному виданні іншої держави, 2 статті у наукових виданнях України та 2 статті в збірниках матеріалів конференцій.

До зауважень та дискусійних питань віднесено наступні положення:

1. Таблиці з ілюстративними матеріалами дисертаційного дослідження мали б знаходитись в тексті роботи, пронумеровані відповідно розділам та розташовані у порядку посилання на них. Всі основні графічні матеріали мають бути у основній частині роботи.
2. Зауваження до виконання таблиць, наприклад, таблиця 2.2. перенасичена текстом, який погано читається. Інформацію у таблицях слід подавати таким чином, щоб вона легко сприймалася та читалася, можливо за рахунок скорочення тексту та перебудови таблиці. Таблиці мають бути наочними.
3. Здається, було би доцільним, щоб схеми типів планування пасажів (таблиця 5.2) увійшли в таблиці раніше: в розділі 1 та розділі 3, по мірі того, як досліджувалися пасажі Європи, України, Львова, а в розділі 5 було зроблено порівняння.

Втім, висловлені вище зауваження не позначаються на позитивному враженні від представленої роботи і не знижують її професійного рівня.

Висновок. Зміст і результати дисертаційної роботи Ратушинського Назара Володимировича «Архітектура пасажів центральної частини міста Львова»,

виконаної за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури, відповідають поставленій меті є актуальними та мають прикладне практичне значення. Об'єкт, предмет, мета та завдання роботи сформульовані коректно, наукова новизна заслуговує на увагу. Робота є завершеною працею в якій визначено передумови та етапи формування архітектурно-планувальної та об'ємно-просторової організації пасажів у структурі центрів великих історичних міст на прикладі Львова і зазначено цінність архітектури історичних пасажів Львова.

Робота відповідає вимогам пунктів 9 та 11 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами, затвердженими Постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 656), що висуваються до кандидатських дисертацій, а її автор – Ратушинський Назар Володимирович заслуговує присудження наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Кандидат архітектури, доцент

Доцент кафедри Цивільної інженерії та архітектури

Одеського Національного морського університету

 О.Л. Моргун

Підпис О.Л. Моргун засвідчую

Вчений секретар ОНМУ

 Т.О. Коробко